otse süstemaatiliselt. Viimast korda on Rootsi väed Tartu piirkonnas liikunud 1708. a. sügisel ooberst-leitnant Magnus von Nierothi juhatusel. Järgmisel aastal said rootslased Poltaava juures 27. juunil lüüa, ja seda julgemalt võis nüüd tsaar 1709.—1710. a. Eesti- ja Liivimaa lõplikku vallutamist jätkata.

Uusikaupunki rahuga 1721. a. loobus Rootsimaa oma õigustest Eesti-, Liivi-, Ingeri- ja Saaremaa kohta. 1699. a. augustikuul kuningas Augusti ja Liivimaa aadli nimel Johann Reinhold Patkuli vahel toimunud kapitulatsiooni järele pidi Eesti- ja Liivimaa Poola alla minema, kus kuningas Augusti suguvõsale pidid jääma pärandatava hertsogiriigi õigused. Tsaar Peeter pidas aga algusest peale nende maade vallutamist silmas, olgugi et ta diplomaatilisil jne. põhjusil nii mitu korda oli seletanud, et ta sõja lõpul Augustile need maad välja annab. Olude sunnil rehkendas tsaar veel 1713. a., et vahest terve Eesti- ja Liivimaa Venemaaga ühendamine võimatu on; seepärast eraldati siis ka Tartu maakond Liivimaast ja ühendati Tallinnaga, et sel korral, kui võimatu on tervet Liivimaad Venemaaga ühendada, vähemalt Tartumaad Vene alla saada. Tartumaa lubati uuesti Liivimaaga ühendada peale Uusikaupunki rahu 1722. a., sündinud on see aga alles 1726. a. Vahepeal olid Tartumaal oma maapäevad ja oma maamarssalid Saadjärvel ja teistes mõisais.

Põhja sõda on maale suureks õnnetuseks olnud; need viletsused ja julmused, mis maad tabasid, tuletasid Ivan Julma aegset Vene sõda meelde. Eriti kannatada sai just Tartumaa, mis kauemat aega sõjakeerus oli olnud. Sõjahävitusega käsikäes käisid veel nälg ja hirmus laastav katk a. 1710—1711. Veel a. 1725 oli paljudes kohtades Tartumaal haritud adramaade arv 3 kuni 4 korda vähem kui 1688. a. Oli pikemat toibumis- ja kosumisaega tarvis, kuni elanikkude arv endiseks võis tõusta. Iseäranis raske oli rahvale see, et aadlile kõik endised seisuslikud eesõigused ja õigused maa ning talupoegade üle tagasi anti ja nii siis Rootsi aja lõpul olnud reduktsioon ja talupoegade kasuks antud agraarseadused oma jõu kaotasid. Aadli võim kasvas teiste seisuste võimust tugevamaks; kohalikel maapäevil oli ainuvõim aadlil. Talupoeg suruti kord-korralt ikka suuremasse ja suuremasse viletsusse, nii aineliselt kui ka õiguslikult; 18. aastasaja keskel olid talupojad täitsa õigusteta inimestekari, kelle isikut ega vara seadused ei kaitsnud. Kahtlemata raskemaks tegi talupoegade seisukorra veel see, et sõda nende arvu äärmiselt oli kahandanud ja et nad nüüd mitte üksi oma külasid, vaid ka veel sõjamöllus hukkunud mõisad pidid üles ehitama. Korralikule orjusele tulid lisaks ikka kasvavad erakordsed. Katarina II:se ajal, kui maa valitsemist uuesti korraldati ning muudeti ja 1775. a. eeltöist uus kubermangu valitsemise kord kujunes, viidi see 1783. a. 3. juuli (v. k.) ukaasiga ka Liivi- ja Eestimaal läbi. Sellele anti 21. aprillil (v. k.) 1785. a. lisaks linna- ja aadlikorraldus; esimese järele jäi linnamagistraadile ainult kohtuvõim ja võeti sellelt enese täiendamise õigus; linna valitsemine anti linna-nõukogule, mille eesotsas oli linnapea. Siin pidid sisse seatama Riia ja Tallinna „statthalterschaftid“. Kohtuolu ja sei-